

HERTA MÜLLER -

Încă de pe atunci vulpea era vânătorul (spaima ca modus vivendi sub auspicii comuniste)

„Comunismul parfumat”, cum numește Herta Müller realitatea României din perioada 1947-1989, nefericita acoladă istorică, reprezentă principala sursă de inspirație a scriitoarei recent laureate a Premiului Nobel pentru literatură (2009). Herta Müller scrie despre comunism, despre dictatură, despre dictator, despre un sistem represiv și autocratic, despre o societate traumatizată și trau-mantizantă, despre un popor dezbinat din cauza fricii, dar mai ales despre felul în care comunismul „ucide omul lăuntric”.¹ Regimul communist, din punct de vedere psihologic, a dus la dezumanizarea

omului, care ajunge să capete statutul mărunt al jucăriei; rădăcinile răului își fac loc printre toate segmentele societății și produc modificări la nivel ontologic, oamenii decad, cu bună știință sau nu, pe treptele cele mai de jos ale vieții. Comunismul este privit dintr-un unghi al depozișării omului de orice tip de valori, principii, credințe sau iluzii. Acest *descensus ad infernos* are loc într-o perioadă de degradare provocată de un sistem politico-social în care valorile sunt redimensionate și înțelese în noul lor context impus de „cel mai iubit fiu al poporului”.

ZOIKA GAVRILESCU

1. Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 61.
2. Herta Müller, *Încă de pe atunci vulpea era vânătorul*, București, Editura Humanitas, colecția *Fiction*, 2009, p. 198.
3. Ibidem, p. 195.

Încă de pe atunci vulpea era vânătorul este un roman care vorbește despre ultimele zile ale regimului communist în România, despre frica generalizată care duce la distrugerea relațiilor interumane, la dezbinarea unui popor a cărui gândire a fost modificată, ideologizată, despre un trecut rușinos care oferea doar libertatea de a nu avea libertate. Autoarea ne pune față în față cu animalizarea umanului produsă de o teroare ce devine un *modus vivendi*. Suprimarea autonomiei și libertății umane reprezintă principala reușită a sistemului bolnav. Sufletul săngerând al poporului român este măcinat și zidit într-o literatură de expresie germană, într-un roman care își permite libertatea de a tăia în carne vie când vine vorba despre monstruoasa realitate a comunismului românesc în care dezumanizarea capătă un caracter general-valabil. Totul – într-o țară aflată „la capătul lumii”², într-o țară ai cărei granițe sunt întorși cu armele spre popor, într-o țară dominată de cei trei „F”: foame, frig, frică.

Romanul Hertei pare a fi compus printr-o tehnică a colajului, a scenelor scurte cinematografice unite și amestecate în aşa fel încât să se arate demonizarea acelei „lumi sănătoase”, să se distingă acel „no man's land”. Obiectivarea este diminuată prin selecția evenimentelor relatate; se transformă într-o subiectivitate observatoare care face ca atât percepția, cât și nararea să se simultaneizeze și să dispară senzația de artificial. Herta Müller ne arată, printr-un joc cu măști qui-pro-quo, cum într-o societate de tip comunist oamenii devin potențiali dușmani, sunt dezumanizați, animalizați, transformați în vulpi și vulpoi, animale conduse doar de sentimentul de frică generală, animale care acționează doar în vederea supraviețuirii, fără scrupule, fără alt interes decât propria viață. Teama atinge puncte paroxistice în comunism, astfel că oamenii devin *paria* ai unei societăți intimidante. Avem de-a face cu o neantizare a fricii: „ascultarea atentă a fiecărui zgromot confundă frica cu absența”³. Însă teama combinată cu șiretenia și violența specifică unei vulpi duc comunitatea, societatea, poporul la o dezbinare sigură.

„Reflectând ca o oglindă contradicțiile omenești, vulpea ar putea să fie considerată ca un dublu al conștiinței omenești”⁴. Această conștiință omenească la Herta Müller se dezvăluie sub forma unui personaj surrogat al oamenilor care trăiesc într-o utopie a propriilor reprezentări, al cotidianului prezentat cât mai nud, cât mai aproape de *gradul zero al relatării* (Roland Barthes). Adina, femeia hăituită ca un animal de perfidia aparatului de stat, Securitatea, ajunge să fie un trup părăsit de suflet, rece, o scoarță fără trunchi, un om distrus

de un comunism deșănat. Tactica Securității (un sistem concentraționar de ordin mental) este bine pusă la punct: fiecare vizită a securistului este dezvăluită prin semne cu un conținut elementar al terorizării din punct de vedere psihic (tăierea câte unui membru al blănii de vulpe începând cu „*picioarul drept din spate, pe urmă piciorul stâng, cel drept din față și stângul, asta e ordinea*”⁵ și mucul de țigară aruncat în closet). Scopul nu poate fi decât eliminarea „dușmanului de clasă”. Astfel, Adina ajunge să se întrebe ce se va întâmpla cu ea în momentul în care va fi tăiată și ultima extremitate a blănii de vulpe: coada. Frica o afectează și din punct de vedere fizic; de când i se taie vulpea, unghiile și părul Adinei cresc mult mai repede.

Vulpea capătă însușiri demonice; asistăm la o ritualizare a cotidianului, la încătușarea spiritului uman printr-o crudă distorsionare a percepției umane: „*asta e o vulpe să-ți pierzi mințile, nu alta*”⁶. În simbologia chinezescă, vulpea este „*reflexul din oglindă*” al oamenilor.⁷ Vulpea poate trăi printre oameni ca și cum s-ar afla într-un spațiu al desfășării, dar se și poate ascunde printre ei, prin ei. Suspiciunea generalizată din societatea comunistă împiedică accesul oamenilor la alteritate, aceștia se simt alienați în propria țară, decad din punct de vedere moral, iar drumul spre salvarea spirituală este foarte greu de găsit. Asistăm, în perioada comunistă, la nașterea unei lumi noi, nu neapărat mai bune, în care turnătorii sunt nelipsiți, obligatorii chiar. La Herta Müller Vulpea este vânătorul – subtilă parabolă. „*Pentru mine, aceasta a constituit o posibilitate de a prezenta pericolul, amenințarea, deci toate procesele abstrakte care se petrec în spatele scenei. Personajul vede în blana de vulpe serviciul secret. Serviciul secret vede în blana vulpii personajul. Aceasta este intersecția unde lucrurile se întrelăie și devin absurde*”⁸.

Dictatura face ca vulpea să nu mai fie doar un animal sau doar un echivalent al omului și al vicleniei sale; vulpea devine o stare. Sistemul totalitar presează oamenii să învețe tehnice spionajului, să fie tot timpul cu ochii în patru, să nu piardă nimic, să-și transforme simțurile în cele asemănătoare unei vulpi, să-și animalizeze instincțele, să-și piardă orice urmă de umanitate. Oamenii poartă în ei *engrama unei căderi imense* de tip bachelardian. Obsesia națională a fricii produce o hipertrofie a simțurilor: „*sub suflarea fricii începi să ai auzul limpede*”⁹. Această ascuțime a simțurilor poate avea o dublă funcție: avertizare în fața pericolului, dar și înregistrarea unui eventual pericol. Scopul dictaturii este atins prin această instaurare a fricii generale, care duce la animalizarea omului, la deregлarea tuturor coordonatelor umane, la o percepție distorsionată a realității.

4. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. 3, București, Editura Artemis, 1994, p. 475.

5. Herta Müller, op. cit., p. 209.

6. Ibidem, p. 154.

7. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, op. cit., p. 475.

8. „*Gerechtigkeit ist ein Unwort*” (Dreptatea este un cuvânt pe dos), Verena Auffermann, interviu cu Herta Müller, în „*Süddeutsche Zeitung*”, 14/15/16 august 1992; apud. Cosmin Dragoste, (2007), *Herta Müller – metamorfozele terorii*, Craiova, Editura Aius PrintEd, p. 164.

9. Herta Müller, op.cit., p. 37.

Oamenii-vulpoi, „homo sovieticus”, simt frica celor de lângă ei, au un simț hipertrofiat, un al șaptelea simț, cel al vulpii, la fel ca portarul fabricii de sărmă. El știe exact pe cine să controleze la ieșirea din fabrică, știe care buzunare se cer controlate, căci „*in aburul fricii pașii devin verticali*”.¹⁰ Controlul dezumanizant se bazează pe percepția dimensiunii comportamentului uman. Răul schimbă realitatea din rădăcini; nici măcar forma de salut nu scapă. Oamenii nu mai întrebă „ce mai faci?”, ci „*CUM STAI CU VLAȚA?*”.¹¹ Ca și „omul sfărșit” al lui Giovanni Pappini, personajele Hertei simt cum durerea lumii, a poporului înlănțuit se reflectă în lăuntrul lor. Pe de o parte, într-un stat totalitar, viața se transformă în hazard, însă, pe de altă parte, frizerul știe sigur cât mai are de trăit fiecare om: în momentul în care sacul cu părul tăiat al omului devine la fel de greu ca și el, în mod sigur nu mai are multe zile. Excepția nu poate fi decât dictatorul: „*Onduleul de pe frunte ii crește zilnic până la degetele de la picioare, se gândi Adina, sacul cu păr s-a umplut de mult, e îndesat până la margine și mai greu decât el. Asta ii însală pe toți, până și pe frizer*”.¹² Nu doar o părere generală, ci și o dorință ascunsă a oamenilor afectați de atrocitățile comunismului: dictatorul ar fi trebuit să-și găsească sfârșitul cu mult timp în urmă, la fel și suferințele poporului. Dar, „*tot ce strălucește vede*”, încearcă să ne convingă romanul prin repetiția structurii. În fond, spaima generală este

provocată, în primul rând, de figura dictatorului, ochiul strălucitor care vede tot privind din obiectivul fiecărui tablou cu care a împânzit orașele: „*Când stai mai multă vreme în cafenea, frica se aşază și ea și așteaptă. Și dacă mâine vîi din nou, e deja acolo unde te așezi. E ca un păduche de frunză care ti-a intrat în cap, nu mai scapi de el. Dacă zăbovești prea mult, se prefacă că e mort*”.¹³

Strigătul puternic împotriva terorii se face auzit în paginile romanului printr-o imagine nefardată a realității, care duce la sanctificarea tiparelor autarhice și anacronice de comportament. Oamenii se revoltă, dar nu îndrăznesc să acționeze. Ei fac sugestii simbolice ale căderii comunismului, dar și ale pedepsirii celor vinovați de atâtea atrocități: „*Gândacii vor devora acest socialism și-l vor căra în burțile lor grase pe Dunăre în jos. Și dincolo, pe alte maluri, vor sta cei speriați și vor clipe în arșiță. Și vor striga peste apă, uite români, așa le trebuie!*”¹⁴

Iată cum Herta Müller se află printre scriitorii cu o cauză socială, cu un scop bine determinat, acela de a lupta cu îndârjire împotriva unei lumi ostile, care privează pe oameni de libertatea de gândire și de acțiune, împotriva unei realități mereu puse sub semnul întrebării, împotriva decăderii morale a omului în sănul unui sistem represiv.

AURELIA STOIE MĂRGINEAN

- 10. Ibidem, p. 53.
- 11. Ibidem, p. 114.
- 12. Ibidem, p. 197.
- 13. Ibidem, p. 38.
- 14. Ibidem, p. 87.